

ETNIČNA RAZLIČNOST APENINSKEGA POLOTOKA PRED NASTANKOM RIMA

Okoli leta 1000 pr. n. št. Se prvotnim prebivalcem pridružijo **ITALIKI**

- (Latino- Faliski)
- (Umbrijci, Marsi, Kampani)
- (Iliri)
- (Liguri)

V 8. stol. pr. n. št. še **Grki in Etruščani**

Etruščani so močno vplivali na Rim, njihov izvor je bil dolgo časa vprašljiv, danes pa velja, da so mešanica prvotnih sredozemskih prebivalstev in priseljencev in egejskega oz. maloazijskega območja. Ukvarjali so se s poljedelstvom in pastirstvom. Obdelovali so srebro, slonovo kost, bili so zelo znani po zlatarstvu. Po Grkih so posnemali risanje na vaze. Na Elbi so kopali železo, v Toskani pa baker, poznali pa so tudi druge kovine.

Vodilni položaj v družbi so imele aristokratske družine, na čelu plemiških družin so bili poglavarji-posvetni in verski. Ljudje so bili v družini zelo povezani, ženska je imela pomembno vlogo, lahko se je udeleževala javnega življenja.

Rimljani so id Etruščanov prevzeli gradnjo cest, vodovodov, mostov in prekopov. Bili so mnogobožci, častili so bogove neba, zemlje in morja. Najpomembnejša sta bila Tinia in Uni (pri Rimljani Jupiter in Junona). Etruščani so znani po nekropolah. Trupla so pokopavali v sarkofagih okrašenih z reliefi, tudi v velikih družinskih grobnicah. Etruščani so tudi od Grkov kaj prevzeli, npr. keramiko, pisavo, slikarstvo in kiparstvo. Oblikovali so svojo abecedo, ki so jo posredovali Rimljanom. Rimljani so tudi prevzeli od Etruščanov gladiatorske igre, dirke z vozovi, triumf, prerokovanje,...

Grki so imeli nadzor na južnem območju polotoka-s tem so imeli tudi glavno vlogo pri pomorstvu in trgovini.

Po letu 600 pr. n. št. so Grki začeli izrivati Etruščane iz morja in so na njem pridobili prevlado.

NASTANEK RIMA-ČAS RIMSKIH KRALJEV

21.04.753 pr.n.št.- nastanek Rima

Legenda o Romulu in Remu, nastanek mesta na 7 gričih

Legenda- okoli leta 1000 pr.n.št. naj bi na Palatinu nastale manjše naselbine. Dvignili so se iz zamočvirjenih nižin, lega je bila ugodna, tudi zaradi Tibere.

Arheološka odkritja- okoli leta 800 pr. n.št. so se razvile prve vasi na Palatinu, Kvirinalu in Eskvilinu, med seboj so se povezale šele kasneje.

7 KRALJEV (8.-6. stol. pr. n. št.)

- **ROMUL**- uvede praznik 7 gričev, prišlo je veliko tujcev, začeli so prevladovati moški, legenda o ugrabitvi Sabink, vlada izmenično Rimljan in Sabinec.
- **NUMA POMPILIJ**- vladal je miroljubno, svetišče je postavil bogu Janu, uvedel je koledar na podlagi lune.
- **TUL HOSTILIJ**- osvojil je Alba Longa, njene prebivalce je naselil na Celiju, z boji je pridobil Rimu prevlado nad okoliškimi kraji.
- **ANK MARCIJ**- odbil je napade latinskih plemen, zgradil je most čez Tiberu in pristanišče Ostia-trgovina
- **TARKVINIJ PRISK (Starejši)**- prvi etruščanski kralj, dal je zgraditi svetišče na Kapitolu-Jupiterju, navduševal se je nad igrami, zgradil je Cirkus maximus-opiral se je na ljudi
- **SERVIJ TULIJ**- drugi etruščanski kralj, dokončal je servijansko obzidje okoli vseh 7 gričev, s pomočjo latinskih plemen je zgradil svetišče Diani, ljudi je po premoženju razdelil v davčne razrede
- **TARKVINIJ SUPERBUS (Ošabni)**- tiran, nalagal je velike davke, umoril je tasta in s tem prišel na oblast, veliko je gradil, Rimljani so ga leta 509pr. n.št. izgnali.

RIMSKA DRUŽBA V NAJSTAREJŠEM OBDOBJU

Rod (gens)→ sestavlja ga več plemiških družin (familie)→ na čelu je poglavar (pater familias)-ima neomejeno oblast. 10 rodov→ bratstvo (kurija)→10 kurij→pleme (tribus)-3plemena, ki so živela na začetku- populus romanus.

PRVOTNA POLITIČNA UREDITEV

Kralj-rex je bil vrhovni svečenik, bog najvišji sodnik in vojskovodja, oblast ni bila dedna, pomožni organ je svet starešin-skupščina, ljudstvo se zbira v plemenski skupščini, odločajo o vojni ali miru in sprejemajo ali zavračajo sklepe.

PATRICIJI- premožni potomci prvotnih naseljencev, imajo vse politične pravice, rimski državljani

PLEBEJCI- posestniki, trgovci, obrtniki, niso se smeli vključevati v državo, so brez političnih pravic, poroke med enimi in drugimi so bile prepovedane, patriciji so plebejcem nalagali vedno večje davke-prihaja do sporov.

PADEC MONARHIJE in ZAČETEK ARISTOKRATSKE REPUBLIKE

Nasprotja med patriciji in plebejci so bila vedno večja. Nekateri plebejci so celo postali sužnji, zahtevali so zemljo, tudi tisti boljše stoječi obrtniki in trgovci niso imeli vpliva na politično dogajanje. Problem je skušal rešiti Servij Tulij v 6. stol. pr. n.št. z vpeljavo reforme o davčnih razredih.

Zunaj razredov so ostali tisti, ki so imeli manj kot 11.000 asov premoženja-**PROLETARI**-niso plačevali davkov in niso služili v vojski.

Pripadniki teh 5 razredov so bili v vojski razdeljeni v **CENTURIJE**-čim višji razred si bil tem več vojakov si dajal v centurije in več glasov si lahko dal.

Ta reforma je bila slaba, niti premožni plebejci niso mogli priti do večje uveljavitve.

Patriciji so s krepitvijo oblasti odstranili zadnjega kralja in pod vodstvom **Junija BRUTA** ustanovili aristokratsko republiko.

Rimski senat so sprva sestavljali samo patriciji, še le kasneje pa tudi plebejci. V ljudsko skupščino so bili vključeni vsi polnoletni moški-državljeni, sestajala se je na Marsovem polju. Spori so pripeljali plebejce do boja za enakopravnost. Stanovski boji so se začeli v 1/2 5. stol. pr. n. št., plebejci so imeli samo dolžnosti-vojaško in davčno. Začeli so sklicevati svoje lastne ljudske skupščine, dosegli so da so smeli izvoliti svoja 2 ljudska tribuna (kasneje 10), ki sta imela pravico **vet**a. Zelo pereče je bilo tudi **sodstvo**, bilo je v rokah patricijev-plebejci hudo obsojeni. Na željo plebejcev so zbrali 10 najuglednejših mož, ki so sestavili prve zakone. Leta 450 pr. n. št. na 12 bronastih ploščicah so zapisali zakone in jih postavili na forum. Združeno je bilo zasebno, kazensko, procesno, družinsko, dedno in pogodbeno pravo. Veliko določil tudi kaže na stare oblike zakonov. Ohranjeni so le delci-fragmenti.

Pravega izenačenja med prebivalci ta zakonodaja ni dala. Vendar je to bil uspeh za plebejce in podlaga za nove zahteve. 367 pr. n. št. eden od konzulov mora biti plebejec-zahteva ljudskih tribunov. 287 pr. n.št. sklep plebejskih skupščin dobi veljavo zakona. Ker uradniške službe niso bile plačane so se zanje borili le patriciji in plebejci, ki so izoblikovali nov sloj-**NOBILITETA**.

ŠIRJENJE RIMSKE OBLASTI NA APENINSKEM POLOTOKU in SREDOZEMSKO-EGEJSKI SVET

APENINSKI POLOTOK

Rim so na S ogrožala etruščanska mesta, J in V v gorah so močno pritiskala plemena na bogat svet v ravninah. Daleč na S pa so **GALCI** že prodrli preko Alp in se nastanili na J strani. V 4.

stol. pr. n. št. so pod poveljstvom BRENUSA vdrl in oplenili Rim, k sreči pa tu niso ostali, saj so imeli namen samo ropati.

Boj Rima z latinskimi plemeni se je v 5. stol.pr.n.št. končal s priznanjem avtonomije latinskim mestom, v 4. stol. pr. n.št. ko pa so se upori obnovili so jih Rimljani zadušili. Vzeli so jim samostojnost in jih priključili Rimu.

Rim se je začel usmerjati tudi k Abruškim goram, kjer so se sredi 4. stol. pr. n.št. združevala oskiška plemena pod vodstvom Samnitov. Uspešni boji z njimi so dali Rimu veliko prevlado tudi v Osrednji Italiji.

Odločilen boj je potekal v 3. stol.pr.n.št.-bogato pristanišče Tarent,s slednjemu je priskočil na pomoč epirski kralj PIR-sprva so jih premagali, toda Pir je zaradi velike izgube vojske tega ni uspel izkoristiti. Njegova zmaga je postala poraz (Pirova zmaga).

Rimljani so po Pirovem odhodu razširili oblast na celoten Apeninski polotok, ozemlja so postala rimske kolonije, nastanjene so bile vojaške posadke, povezava z mesti.

ŠIRJENJE V SREDOZEMSKI SVET

Hoteli so si zagotoviti trgovsko prevlado in gospodarstvo v Sredozemlju

1. PUNSKA VOJNA (264-241 pr.n.št)

Povod je bila Sicilija, v pomorskih bitkah so Rimljani zmagovali, izsilili so mirovno pogodbo-Kartagina ne sme pluti v rimske vode, ne sme napadati rimskih zaveznikov, plačevati mora 10 let odškodnino, odreči se mora zahtevam do Sicilije, ki je s tem postala prva rimska provinca. Kmalu zatem so si Rimljani podredili še Sardinijo in Korziko→ postali sta druga rimska provinca, Kartažani so izgubo hitro nadomestili z osvojitvijo Španije in pripravljali nov napad na Rim.

2. PUNSKA VOJNA (218-201 pr. n.št.)

HANIBAL med leti 219/218 pr.n.št. z vojsko 50.000 pešcev, 9.000 konjenikov in 37 slonov odšel preko Pirenejev in Alp v Padsko nižino. V prvih spopadih je premagal Rimljane. Bitka pr KAANAH-216pr.n.št.-najhujši poraz Rimljanov do tedaj. Kartažani so tukaj zamudili priložnost za napad na Rim. Rimljani so bojišče odprli v J Španiji in na Siciliji. Pod vodstvom PUBLIJA KORNELIJA SCIPIONA so se izkrcali v Severni Afriki in so s tem prisilili Hanibala, da je prišel na pomoč domačemu mestu.

Leta 202pr.n.št. je bila odločilna bitka pri ZAMI v kateri je Scipio porazil Hanibala in dosegel premirje pod pogoji, da je Španija postala rimska provinca, Kartažani morajo plačati vojno odškodnino, izročiti morajo Rimljanom ladjevje in posesti v Z Sredozemlju

3. PUNSKA VOJNA (149-146 pr.n.št.)

Kartažani so si hitro opomogli, to je mučilo Rim. Leta 146 pr. n.št. so Rimljani oplenili in požgali mesto, še kot zadnje dejanje so posuli tla s soljo, da bi s tem ostala večno neplodna. Mnogo prebivalcev je ostalo pod ruševinami, ostale pa so odpeljali v suženjstvo. Ozemlje je postalo rimska provinca AFRIKA.

BALKAN in VZHODNO SREDOZMELJE

Po uspešnih bojih z ilirsko kraljico Tevto (Kotorski zaliv) so svoj vpliv Rimljani v J delu Ilirika le še utrdili. Na S Italije v Padski nižini so premagali GALCE in ustanovili **rimsko provinco GALIJO**.

Proti V in Jadranu so si podredili Karne, Histe, Delmate, Japode, Liburne.

181pr.n.št. ustanovljena **Aquileja**-od tod je potekala romanizacija in nadaljnji pohodi.

Tudi Makedonija je pod Filipom V. in nasledniki postala rimska provinca. Grške državice,, ki so bile pod makedonskim oblastvom so bile svobodne le navidezno. Leta 146 pr. n. št. so porušili Korint in se s tem znebili najhujšega trgovskega tekmeca na V in v nekaj letih je Grčija postala rimska provinca **AHAJA** (od tu so v Rim pripeljali veliko umetnin in izobražene Grke, ki so služili kot sužnji učitelji).

V **EGIPTU** so bili sprva zavezniki, vendar so si ga tudi kasneje podredili. **Maloazijske posesti** je selevkidski kralj Antiokos III. v boju moral prepustiti Rimljanom. Posamezna mesta so proglasili za svobodna. Posebne privilegije je dobil pergamonski kralj EVMENES II.

Rimski orel znamenje mogočne rimske oblasti je v Sredozemlju dokončno zagospodaril ko je leta 133 pr. n. št. **ATALOS in PERGAMA** zapustil Rimu svoje kraljestvo in nastala je provinca Azija.

ŠIRJENJE IN POLOŽAJ OSVOJENIH OZEMELJ V 2. STOLETJU PR. N..ŠT.

Obdobje nenehnih vojn je od leta 218 pr.n.št. Rimu prineslo oblast in postal je velesila. Zato pa je tudi zaslužna vojska.

Rimska vojska je sestavljena iz: legionarji v legijah (6000 mož)→ 10 kohort (600 mož)→ manipuli (200mož)- 2 centuriji (100 mož), pomembna pa je bila še konjenica, uporabljali so jo za izvidništvo, bočno varovanje in preganjanje nasprotnikov.

Konjenica je bila na boku, pehota na sredi, napadali sp v strnjeni vrsti, najprej suličarji in potem še tisti z meči. Ko še vojska ni bila plačana so bili v njej večinoma patriciji, ko pa je ob koncu 2. stol. pr. n. št. postala najemniška so se vanjo vključili kmetje. Po 20-30 letih→veteran→ kmetija v provinci.

Ob vstopu v vojsko so se urili, pomagali so tudi pri gradnji cest, vodovodov. Postavljali so utrjena taborišča v obliki kvadrata. Kljub strogi disciplini in sodišču, se je vse več ljudi odločal da gre v vojsko, nudila je nek dober življenjski stil, dobival si manjšo plačo, kasneje še kmetijo, za pogum so dobili tudi posebne nagrade.

UPRAVA-APENINSKI POLOTOK

- **RIMSKE DRŽAVLJANSKE KOLONIJE** → prebivalci so rimski državljani imajo vse pravice in dolžnosti
- **MUNICIPIJ** → samoupravna mesta, trgujejo z Rimom, ostajajo lokalne uprave, so rimski poldržavljeni
- **ZAVEZNIŠKA MESTA** → ostala so brez državljanskih pravic, a ohranila avtonomnost, prispevati so morali ladje ali vojake

Taka ureditev je prinesla nasprotja- **Deli in vladaj**, romanizacija je počasi pronicala v ta prostor in spodrivala regionalne posebnosti

UPRAVA-SREDOZEMLJE

Province-uprava rimski **visoki uradniki**, določali so svoja pravila, **izkoriščanje**, **pobirajo vojni davek** → bogatenje Rima in uradnikov.

- **Svobodna mesta s popolno avtonomijo** (Šparta & Atene), niso plačevali davka, dajali so ladje in vojake
- **Nesvobodna mesta**- obdržala so notranjo avtonomijo, plačevala so davke, bila no zunanjepolitično odvisna od Rima

Na vseh osvojenih ozemljih se je začejala romanizacija.

POSLEDICE VOJN

Kmetje v vojski-doma zapuščena posestva, veliki posestniki-obdelujejo zemljo, poceni sužnji, poceni žito Sicilija & Egipt, s tem se je italijansko poljedelstvo preusmerilo-sadje, vino, olje, živina. Kmetje pripadajo-vključujejo se v mestni proletariat. Nastajajo **latifundije**-le večji kmetje jim lahko konkurirajo, majhni propadajo. **"Kruha in iger"**, bogastvo še se povečuje, vojaški plen, izžemanje provinc, monopol v pomorstvu, pomembno je denarno gospodarstvo. Gospodarstvo prinese tudi spremembe- **senat se utrdi**, **nobili kot veleposestniki živijo razkošno**, dobivajo konkurenco med trgovci → le ti se povzdignejo v **viteze** → postajajo zakupniki v provincah, posojajo denar in terjajo visoke obresti, niso pa mogli priti v senat. Politični razkol pripelje do državljanske vojne.

Začnejo se vdori Germanov, neuspehi Rimljanov v Numidiji, Rim je v 1. stol.pr.n.št. ogrožen.

NEUSPELI POSKUSI REŠITVE SOCIALNIH NASPROTIJ

REFORME BRATOV GRAKHOV (133-121 pr.n. št.)

Tiberius Sempronius GRAKHUS, je bil leta 133 pr.n.št. izvoljen za ljudskega tribuna in je pripravil predlog za rešitve socialnih problemov.

- **ZEMLJIŠKI ZAKON**- vsak rimski državljani ima lahko največ 500 jugerov zemlje iz državnega fonda. Dodal je še 250 jugerov zemlje za dva sina, tako da družinski maksimum nebi presegel 1000 jugerov zemlje. Ta zemlja se nebi obdavčila. Tisti, ki so imeli več, bi jim vzeli višek in dali zemljo tistim ljudem, ki je niso imeli. Za delitev zemlje je bila imenovana **triumvirski služba** z mandatom enega leta. Zakon je predvideval tudi izplačilo imovine, ki jo je zapustil Rimu kralj Atal. Večina senatorjev tega zakona ni podpirala, zato je Tiberij začel posegati v pravice senata, skušal je odstaviti ljudskega tribuna s tem pa je kršil ustavo. Politične razmere v Rimu so se zaostrele, nevarnost državljanske vojne. Na naslednjih volitvah Tiberij ni bil izvoljen, saj so ga senatorji prej umorili.

Gaius Sempronius GRAKHUS je bil izvoljen za ljudskega tribuna leta 123 pr. n. št. in je slušal nadaljevati bratovo delo in ga maščevati. **Uvedel je nove reforme:**

- **Obnovil je Tiberijev zemljiški zakon** in ponovno vzpostavil triumvirsko službo
- Uzakonil je **pravico ljudstva, da odstavi ljudskega tribuna**
- S svojimi reformami je predvsem skušal pridobiti nižji in srednji sloj rimske družbe. **Predlagal je zakon o žitu**-rimski državljani so po nižji ceni pridobivali žito iz državnih skladišč, sredstva za to naj bi dobil iz večjih davkov province Azije.
- **Z vojnim zakonom** so bile uveljavljene vojaške olajšave
- Skušal je zavarovati italške zaveznike-**zakon o osnovanju naselbin**, s tem je okoli 6000 kolonistom omogočil naselitev in pridobili so tudi zemljo na območju Kartagine. Predlagal je tudi zakon s katerim bi vsem Italikom podelil državljanstvo, a je naletel na odpor
- **Zakon o sodstvu**, vitezom je dal pravico, da razsojajo o finančnih nepravilnostih pri upravljanju provinc.

Gaj Grakh je odvzemal naloge senatu in jih dajal vitezom in ljudski skupščini, s tem si je nakopal veliko sovražnikov. Ko je tretjič kandidiral za tribuna ni bil izvoljen. Senat je naročil konzulu Olimpiju naj z vojsko posreduje in ga ubije, gaj je pobegnil preko Tibere, nato pa ukazal sužnju, da ga nebi ujeli nasprotniki, naj ga zabode.

Brata Grakh sat skušala razrešiti socialni problem imperija, načrtovala sta boljši položaj kmetov na podeželju, mestnemu prebivalstvu pa sta hotela zagotoviti osnovna sredstva za preživetje.

Po Gajevi smrti so približno 3000 privržencev ubili in **razveljavili** njune zakone, **razen zakona o sodstvu in žitu**. Od tedaj dalje so se politična nasprotovanja le še zaostrovala. Okoristili so se predvsem vitezi. Različni pogledi na reševanje krize so posledično posredovali na nastanek dveh strani:

- Nasprotniki napredka so se razglasili za **OPTIMATES**-najboljši, **stranka plemstva s senatom na čelu**
- Tisti za napredek so se imenovali **POPULARES**-možje ljudstva ali **ljudska stranka**-oni so začeli krojiti usodo rimske države

MARIJEVA REFORMA

Družbenopolitična kriza imperija je v 1. stol. pr.n.št. slabila tudi vojaško moč. Uporom po celem polotoku vojska ni bila več kos. Ni imela več moči za nove pohode, sestavljali so je le polnopravni državljani . brezposelni niso bili vključeni v vojsko-to je bila škoda.

Nastalo situacijo je skušal rešiti **GAJ MARIJ (156-86 pr. n. št.)** hitro je napredoval od vojaka do konzula. Z **reformo** je skušal odpraviti zastareli način **formiranja vojske** po premoženju. V njegovem času lahko gre v vojsko vsak, **ki je star 16 let-tudi brezposelni proletariat**, dobivali so **mezdo**. Po 20 letih→kmetija. S to reformo je vojska **postala poklicna, najemniška, dobro organizirana, opremljena, oskrbovana in izurjena**. Razvijala se je s **samostojno silo**.

Gaj Marij je premagal v Severni Afriki numidijskega kralja Jugurto. Numidija je postala rimska provinca. Uspešno se je bojeval proti galskim **KIMBROM** in germanskim **TEVTONOM**, ko so skušali vdreti v Italijo.

POGLABLJANJE DRUŽBENE KRIZE

Marijevi vojaški uspehi niso mogli zaustaviti krize. Napredni krogi so jo znova in znova hoteli zaustaviti z različnimi zakoni o žitu in zemljiščih. Italški zavezniki so vse bolj zahtevali polne državljsanske pravice in jih v t.i. **zavezniški vojni** tudi izsilili.

Uspešen odpor Italikov je spodbudil ljudi v **provincah** da so se tudi oni **uprli**, predvsem v provinci Aziji.

Upori v provincah so povzročili **državljsansko vojno**, saj je senat v Mali Aziji imenoval **Luciusa Korneliusa SULLO**, moža iz visokega plemstva, spretnega vojskovodjo, za poveljnika rimske vojske. Ljudska skupščina se ni strinjala in je podprla Gaja MARIJA. Kriza se je končala ko je Marij umrl, Sula pa si je ob povratku iz bojev pridobil oblast. Imena izobčencev je razglasil na forumu in se tako znebil sovražnikov.

Leta 82 pr. n.št. se je dal izvoliti za neomejen čas kot **diktator republike**. Uvedel je **aristokratsko ustavo** in ukinil vse reforme Grakhov in Marija. Obnovil je **moč senata** in ga razširil na 600 članov. Ljudskim tribunom je vzel politično moč. Ločil je politično oblast od vojaške, tako so morali konzuli ostati v Rimu. V province je postal **prokuratorje in propretorje**. Uvedel je stalna sodišča. Najbolj je prizadel nižji sloj, saj je ukinil kupovanje žita po nižjih cenah.

S tem si je skušal zagotoviti oblast in preprečiti, da bi kdo izvršil državni udar. Leta **79 pr. n. št.** se je **umaknil**, saj je menil da je dosegel vse načrtane cilje.

Po njegovi smrti ni bilo miru. Notranjepolitične spore je izkoristil **GAJ GNEJ POMPEJ (106-48 pr.n.št.)**, vojak velikih sposobnosti, ki je s svojo zasebno vojsko uspel na Siciliji, v S Afriki in Španiji. Vojaki so ga kmalu poimenovali **POMPEJ VELIKI**.

Kmalu je dobilo tekmeča v **MARKU LICINIJU KRASU (115-53pr.n.št)**, ki si je v času Suline vlade nabral veliko premoženja. Ko je leta **73 pr.n. št.** izbruhnil Spartakov upor so poslali Krasa, da ga zaduši.

SPARTAKOV UPOR SUŽNJEV (73-71pr.n.št.)

Davki, vojne, pustošenja-vse to je povzročalo upore. V južni Italiji je izbruhnil upor vodstvom **Tračana Spartaka**. Bil je vojni ujetnik, **gladiator**, bil je velik in močan, zato je postal učitelj v gladiatorski šoli v Capui. Z okoli 70 gladiatorji mu je uspelo pobegniti. Pridružili so se mu še kmetje, ki pa so imeli drugačne načrte od Spartaka. On si je želel osvoboditi sužnje in da bi šli vsi v svoje domovine, kmetje so pa želeli imeti zemljo. **Nesoglasja med uporniki** so začela naraščati in **upor je bil zadušen**. Večino upornikov so pobili, ujete (bilo jih je okoli 6000) pa so križali na znameniti cesti Vii Apii.

CEZAR in ZAČETEK PROPADANJA REPUBLIKANSKIH INSTITUCIJ

Izguba primarnega položaja vojske je v ospredje potisnila **notranjepolitične boje**. Politični boj med populari in optimati se je nadaljeval, senat je izgubljal moč, nadzor nad vojsko je popuščal, naraščala sta **korupcija in zadolževanje**, zahteve kmetov po spremembah so se še poglobljale. Vedno več se jih je hotelo povzpeti na oblast, vendar pa si zato rabil denar, in podpora ljudstva in vojske.

Oblast so prevzeli veliki trije:

- Uspešni vojskovodja-**GAJ GNEJ POMPEJ**
- Bogati vojni dobičkar in predstavnik viteštva- **MARK KRAS**
- Najbolj priljubljen človek tistega časa **GAJ JULIJ CEZAR**

Od **60-53 pr.n.št.** so osnovali **prvi triumvirat**, ki je bil tajen, senatu so odvzeli čim več pravic, s tem so si zagotovili oblast. Dogovorili so se o vladanju, bili so pristaši popularov, zato jih je ljudstvo imelo rado in jih podpiralo. V resnici je vsak želel zavladati sam, toda situacija v imperiju tega ni dopuščala.

Cezar je bil **general rimske vojske, politik, državnik in zgodovino pisec**. Starši izhajajo iz dveh bogatih družin. Bil je izreden govornik in pogumen mož, že z 18 leti se je postavil po robu Suli, ko ni hotel zapustiti svoje žene.

Nižji sloji so ga oboževali, na svojo stran jih je pridobil s prirejanjem iger in zabav. Uspešno je nastopil proti razbojnikom v Sredozemlju. **Do leta 59 pr.n.št.** je opravljal različne uradniške službe v Španiji, potem pa je dobil konzulat v Rimu. Kot **konzul** je uvedel **agrarni zakon**-veterani dobijo zemljo. Naselil je na deželo okoli 20.000 proletarov, ki so imeli veliko otrok. **Nastopil je proti izžemanju provinc**. Dobil je za 5 let v upravo **Tostransko Galijo, provinco**

Ilirik in kasneje še **namestništvo v Onstranski Galiji**. Pompej in Kras pa sta dobila **Španijo in Sirijo**. Po izteku prvega konzulata se je **odpravil kot prokonzul v Galijo** in tam ostal kar 8 let- prišlo je do bojev z Galci. (napisal knjigo **Galska vojna**-pomembno klasično delo latinske zgodovinske proze).

Cezarjevi boji so bili usmerjeni proti **Helvetom**, proti **germanskim plemenom** (Svebi, Tenkteri) in proti **belgijskim plemenom** (Nervijci). Uspešno je zatrl upor **Venetov** in premagal **plemena v Akvitaniji**. Vsa Galija je po več letnih bojih postala **rimska provinca**. V zvezi z uspehi je napisal znane besede: **"Vsa Galija je pomirjena"**.

Šel je tudi na Britanijo, bil je prvi, ki si je upal iti proti Z, na **britanski otok je šel dvakrat**, vendar pa tam bi bilo ničesar, kar bi lahko vzel preprostim in siromašnim otočanom.

CEZARJEVA DIKTATURA IN REFORMA (49-44 pr.n.št.)

Kras je šel leta **53 pr.n.št.** v **boj s Parti in je bil ubit**. Triumvirata s tem ni več. **Politični boji med populari in optimati** so se zaostriili, ko je senat imenoval Pompeja za edinega konzula. Proti Cezarju pa je nastopil z zakonom, ki mu je po končanem 5 letnem konzulstvu prepovedal vrnitev v Rim.

Nastala situacija je povzročila **državljanško vojno (49-46 pr. n.št.)**. Leta **49 pr. n.št.** je Cezar z majhno vojsko odšel proti Rimu, prekoračil **Rubikon** in izrekel besede **"Kocka je padla"**. Rim je zavzel brez boja, Pompej pa se je z vojsko umaknil na V proti Grčiji. Cezar si je poleg oblasti v **Italiji** pridobil še **Španijo**, na to pa se je odpravil proti V. **V bitki pri Farzalu v Tesaliji** je leta 48 pr.n.št. dokončno **premagal Pompeja**, ki so ga v Egiptu umorili egiptovski dvorjani.

V Aleksandriji je takrat potekal boj za nasledstvo. Cezar se je vmešal v dinastične boje Ptolomejcev in na prestol pomagal **princesi Kleopatri**, ki je osvojila njegovo srce.

V znamenju gesla: **"Prišel, videl, zmagal!"** je obračunal z morskimi razbojniki in v mali Aziji premagal kralja Nikomedesa iz Bitinije in zlomil odpor Pompejevih pristašev v S Afriki in J Španiji. Leta **45 pr.n.št.** se je vrnil v Rim in proslavil vseh 5 triumfov: Galija, Egipt, Pont, S Afrika in Španija.

REFORME:

- **Politične**- razširi senat iz 600 na 900 članov, senat postane diktatorjev organ, nova ureditev občin, podelitev državljanstva prebivalcem Sicilije, S Italije in Španije, vključitev Tostranske Galije v Italijo
- **Gospodarske**- javna gradbena dela v Rimu za brezposelne, razdeljevanje žita revnim in znižanje dolgov, ureditev prometnih razmer, čiščenje cest, skrb za javne gradnje
- **Družbene**- naseljevanje nepreskrbljenih veteranov zunaj Italije, ponovna naselitev Kartagine in Korinta, plačevanje odškodnine Italcem
- **Kulturne**- zakon proti razkošju, reforma koledarja-julijanski koledar, uvedel je sončno leto, v Rimu je zgradil nov trg Forum Iulium, skrb za ljudske igre, eno izmed svetišče je bilo posvečeno "cezarjevi dobrosrčnosti".

Vse Cezarjeve reforme so imele namen združiti Rim s provincami v monarhijo po helenističnem vzoru.

Cezar je imel veliko moč in se je dal tudi po vzhodnjaško častiti in si je s tem nakopal vse več nasprotnikov med aristokrati. Ti so za cilj postavili ponovno uveljavitev aristokratske monarhije. Ker so lahko Cezarja spravili iz oblasti samo z nasiljem so ga 15. 3 44 pr.n.št. umorili v senatu pod vodstvom **Marka Junija BRUTA in KASIJA**.

DRUGI TRIUMVIRAT IN DRŽAVLJANSKA VOJNA (44-30 pr. n. št.)

Po Cezarjevi smrti je oblast prevel senat. Cezarjeve zakone so potrdili. Mark ANTONIJ, Cezarjev privrženec in vojaški poveljnik si je priskrbel dovoljenje za branje Cezarjeve oporoke. V njej je Cezar vsakemu prebivalcu Rima zapustil 300 sestercev in svoje vrtove za park ob reki Tiberi.

Oblast so si pridobili **Mark ANTONIJ, Gaj OKTAVIJAN in MARK LEPID**. Oktavijana je Cezar določil za zakonitega dediča. Leta 43 pr. n. št. so se povezali v drugi triumvirat in so uvedli vojaško diktaturo. Tedaj se je razvnela vojna med republikanci in triumviri, ki so iskali morilce Cezarja. Zanje so celo razpisovali nagrade. V tem času je bil umorjen tudi CICERO, največji rimski govornik, ki je v enem od svojih govorov, zagovarjal umor Cezarja. 1. januarja 42 pr.n.št. so dosegli, da je senat razglasil Cezarja za boga.

Leto 42 pr. n.št. so se triumviri odpravili proti V, kjer je prišlo do odločilne bitke med Brutom & Kasijem in Oktavijanom in Antonijem. Pri FILIPIH sta zmagala slednja dva.

Leta 40 pr. n.št. so si triumviri razdelili državo- Oktavijan je dobil Z, Antonij V in Lepid S Afriko. Italije ni dobil nihče- imeli so vsi pravico vladati v Rimu.

Oktavijan je na Z uspešno nadzoroval Italijo, Lepid je odšel v S Afriko in se hitro vrnil v Rim, kjer je dobil svečeniško službo pontifexa maximusa. Antonij se je uspešno bojeval s Parti n V. zaljubil se je tudi v Kleopatro.

Oktavijan je začel samostojno načrtovati prevzem oblasti in se pripravljaj na spopad z Antonijem. Leta 31 pr.n.št. je v bitki pri AKCIJU usodno premagal Antonija in KLEOPATRO, ki sta zbežala v Egipt in naredila samomor.

RIMSKO CESARSTVO

AVGUST (27 pr. n.št. -14)

Rojen kot Gaj OKTAVIJAN, je leta 27 pr. n. št. vrnil senatu in rimskemu ljudstvu vsa svoja pooblastila in ponovno ustanovil republiko. Senat mu je podelil naziv AVGVSTVS-VZVIŠENI, ki ga je od tedaj nosil, kot svoje ime, postal je tudi PRINCEPS- prvi v državi in senatu, zaupnik rimskega ljudstva. Po njem so imenovali mesec avgust. Naziv CAESAR si je nadel v spomin po Cezarju. S prevzemom oblasti je postal tudi IMPERATOR-vrhovni poveljnik rimske vojske, vojska mu je postala glavna opora pri vladanju. Leta 23 pr. n. št. je dobil še dosmrtna tribunska pooblastila. Po smrti Lepida je dobil naziv tudi VRHOVNI SVEČENIK in je bil proglašen za OČETA DOMOVINE.

REFORME:

UPRAVNE, POLITIČNE, DRUŽBENE, VOJAŠKE in GOSPODARSKE

- Province razdeli na senatorske in cesarske
- Senat zmanjša na 600 članov
- Postopoma je osnoval lastno uradništvo-BIROKRACIJO
- Podeljuje rimsko državljanstvo prebivalcem provinc
- Prevzame oskrbo z živili
- Prireja veliko iger
- Hoče izpeljati pravično obdavčitev
- Popis prebivalstva

VOJSKA

Gre za **poklicno vojsko**, 28 legij, ko odslužiš vojsko postaneš veteran in dobiš kmetijo v provincah. Imeli so tudi **pomožno vojsko**, ki so jo sestavljali prebivalci iz provinc. Močna je bila tudi **mornarica**, ki je obvladovala Tirensko in jadransko morje. **PRETORJANCI**- so Avgustova osebna straža, telesni stražarji, skrbeli so tudi za red in mir v Rimu.

ZUNANJA POLITIKA

Gre za **zlato dobo PAX ROMANA**, Avgust je bil vladar miru, to dokazujejo **podobe Avgustovega miru in oltar Avgustovega miru**. Ljudstvo je od Avgusta pričakovalo velike vojaške uspehe, vendar on ni nikoli postal močen in uspešen vojskovodja, to so bili predvsem njegov prijatelj **MARK AGRIPA** in posinovljenca **TIBERIJ in DRUZ**.

Večji neuspeh je doživel **leta 9** v **TETVOBURŠKEM GOZDU**, ko so Rimljani izgubili proti germanskim plemenom. Postavil je tudi **LIMES** za obrambno in obdržal mejo na črti **REN-DONAVA-EVFRAT**

RIMSKI IMPERIJ V AVGUSTOVI DOBI

GOSPODARSTVO

Obstajale so **razlike** med gospodarsko **razvitostjo Italije in provincami**, ki pa so se zmanjševale. K temu so pripomogli **enoten denar, mere in uteži pa tudi rimski mir**. Rim je kot postal glavno poslovno središče sredozemske trgovine. Cesar je poskrbel za dobre prometne povezave po kopnem in po morju in tudi za varnost trgovanja.

Poleg trgovine in obrti (fabricae), se je **okrepilo poljedelstvo**-Rim uvaža vse iz provinc, žito, cvetela so posestva v provincah, obdelovali so jih sužnji, po koncu velikih vojn so tudi naraščale veteranske kmetije. Veleposestniki so morali razdeliti svoja posestva kmetom in libertinom, ti pa so postali zakupniki ali koloni-**ZAKUPNIŠTVO in KOLONAT**.

DRUŽBENI RAZVOJ

Ob koncu principata začne sužnjelastniška aristokratska družba razpadati in pojavijo se zametki **FEVDALIZMA**. Vrh družbene lestvice so predstavljali **ARISTOKRATI** (uradniki,

oficirji, bogataši iz provinc) in **vitezi**, ki so bogateli na račun trgovine, bančnih poslov in vojnega plena. Množici izkoriščanih, ki je vedno bolj bila vezana na svoj poklic so se poleg zakupnikov in kolonov pridružili še delavci iz manufaktur in obrtniki. Sužnjev je bilo vedno manj, vendar vedno več tistih, ki so živeli na račun države.

KULTURNI RAZCVET

Avgust je našel mesto iz opeke in ga naredil v mesto iz marmorja. Iz belega marmorja, ki so ga dobivali iz toskanskega kamnoloma Luna je bilo zgrajenih več svetišč, obnovili so sodno zgradbo-baziliko, razširili Cezarjev osrednji trg. Novi Avgustov trg pa je ležal onstran starega in se je navezal na helenistične vplive.

Zgradba senata in dokončano Cezarjevo gledališče predstavljat največji mojstrovini Avgustovega časa. **Mark AGRIPA** je bil znan po ureditvi kopališč-term, gradnji Ostije in mnogih vodnjakih in vodovodih, ki so izboljšali oskrbo Rima z vodo. Obelisk prinesen iz Egipta in postavljen v središče Marsovega polja predstavlja višek monumentalne umetnosti v Rimu. Rim je postal kulturno središče Zahoda. Cesar je tudi prepovedal ločitve in spodbujal je nataliteto. Družinam z več otroci je dajal posebne privilegije. Oživiljal je starorimski način življenja. Uvedel je staro nošo in obleke.

ROMANIZACIJA RIMSKEGA IMPERIJA

Latinski jezik se je uveljavljal povsod. Kolonizirana ljudstva niso mogla brez njega pri trgovanju, uradnih listinah, sodnih postopkih in zakonodaji. Rimski način življenja kultura, gospodarstvo in politika so vedno bolj pronicali v province. Romanizacija je na nerimskih področjih zajela predvsem višje sloje. Vse več ljudi v provincah je dobivalo državljanstvo. Ob koncu principata so zavladali celo vladarji, ki so prihajali iz provinc. Dokončno sliko v razvoju romanizacije je postavil **cesar KARAKALA leta 212 s CONSTITUTIO ANTONINIANA podelil rimsko državljanstvo vsem svobodnim prebivalcem cesarstva.**

Nosilci romanizacije so bili sprva vojaki in kolonisti kasneje pa tudi trgovci in uradniki. Mesta so se hitreje romanizirala kot podeželje. Zahodne province Galija in Španija so se hitro in močno romanizirale, mnogo kasneje in manj pa se je romanizirala Afrika še posebej Egipt, ker je v preteklosti tam že bila razvita visoka kultura. Na V se je poleg latinščine uveljavila še grščina.

Etnična različnost, počasna kolonizacija in postopno podeljevanje državljanstva vse to je upočasnilo romanizacijo v Sredozemlju. Kljub temu pa so se kulture med seboj dokaj pomešale in postavile **OSNOVO EVROPSKI KULTURI**, katere temelj še danes predstavljata **latinski jezik in rimsko pravo.**

